

โครงการศึกษาองค์ความรู้ในพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา

COCONUT GRATER

กอแข

หัตถกรรมพื้นบ้าน

บอกเล่าวิถีวัฒนธรรมมุสลิม

จังหวัดชายแดนภาคใต้

ชุมชนบาราโหม จังหวัดปัตตานี

เชิดชัย อ่องสกุล
เรียบเรียง

โครงการศึกษาองค์ความรู้ในพิพิธภัณฑ์ศิลปวิทยา

COCONUT GRA

ก๋อแซ

หัตถกรรมพื้นบ้าน
บอกเล่าวิถีวัฒนธรรมมุสลิม
จังหวัดชายแดนภาคใต้

ชุมชนนราโหม จังหวัดปัตตานี

herdichai ongsakul

24

เดชชัย อองสกุล
เรียบเรียง

มอกเล่าเก้าสิบ

เหล็กขุด

โครงการศึกษาองค์ความรู้ในพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา
COCONUT GRATER

เหล็กขุด

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ ได้กล่าวใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่มที่ ๑๒ หน้า ๖๐๑๔ ว่า "เหล็กขุด ในภาษาถิ่นใต้ เกิดจากการประสมคำระหว่าง คำว่า "เหล็ก" และ "ขุด" ต่อมาผู้คิดหาเหล็กมาทำให้ด้านหนึ่งแหลมอีกด้าน หนึ่งแบน ใช้ตะโบฤดูด้านแบนให้เป็นช้อย่างฟันปลา นำไปใช้ขูดมะพร้าว ก่อนที่จะเกิดสิ่งที่เรียกว่า เหล็กขุด มันเคยเป็นไม้ขูด มาก่อน สิ่งประดิษฐ์ทาง ภูมิปัญญาที่เรียกว่า "ไม้ขูด" ถึงแม้จะเป็นนวัตกรรมในการนำเนื้อมะพร้าวมา ใช้ประโยชน์ที่ก้าวหน้าในยุคนั้น แต่ก็ยังมีข้อจำกัดมากมายเช่น เนื้อมะพร้าวที่ได้มักหยาบ และไม้ขูดที่ทำขึ้นใช้แต่ละอันนั้นมีอายุการใช้งานสั้น จึงเห็นได้ว่า สิ่งที่ทำมาขูดมะพร้าวมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ แต่เหล็กขุด ชนิดที่ใช้คนนั่งขูด กล่าวได้ว่า เป็นชนิดที่แพร่หลายที่สุดและตรงกับความคิด รวบรวมของคนเมื่อได้ยินคำว่า "เหล็กขุด"

กอแฆ

งานหัตถศิลป์ในวิถีมุสลิม

กอแฆ คำเรียกขานในภาษามลายูท้องถิ่น ซึ่งตรงกับ
ความหมายคือ กระจ่ายขูดมะพร้าว หรือที่ชาวใต้
เรียกว่า เหล็กขูด นับเป็นหัตถกรรมงานไม้ที่ยังคงมี
บทบาทหน้าที่ในฐานะเครื่องใช้ในครัวเรือน วิถีใน
วัฒนธรรมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับแต่
อดีตมาจวบจนถึงปัจจุบัน

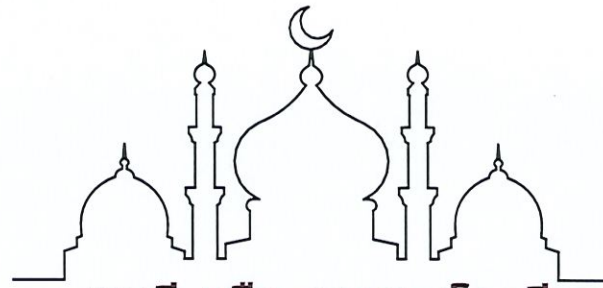
Cr. cherdchai

กอแฆ หรือกระจ่ายขูดมะพร้าว ที่มีรูปลักษณะแสดงถึงลวดลายวิถีดนวัฒนธรรมมุสลิม จัดแสดงที่ห้องกระจ่ายขูดมะพร้าว พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา เกาะยอ

กอแข มาจากคำใดสิ่งใด?

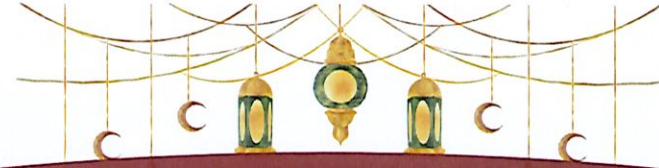

กอแข มาจากภาษามลายูถิ่นปัตตานี แปลว่า กระจ่าง ขูดมะพร้าว คำว่า กอแข มาจากคำว่า อุโกระ ซึ่งหมายถึง การเปรียบเทียบ ดังคำบอกเล่าต่อกันมาว่า มีหนุ่มสาวคู่หนึ่งเป็นสามีภรรยา ทั้งสองเป็นคนหน้าตาดี สวย หล่อ คุณสมบัติเพียบพร้อมไม่มีใครใดคนหนึ่งด้อยกว่ากัน อยู่มาวันหนึ่งเขทั้งสองได้หยอกล้อกัน โดยให้ฝ่ายชายทำท่านั่งหมอบแบบสัสซาแล้วให้ฝ่ายหญิงขึ้นไปนั่งเล่นอยู่บนหลังนั้นแปลว่า สามียอมให้ภรรยาหยอกล้อ แม้ให้ขึ้นไปเล่นถึงบนหลังของเขา จึงเป็นที่มาของคำเปรียบเทียบว่า สามีกลัวเมีย เสมือนกอแข หรือทำกระจ่างขูดมะพร้าว ซึ่งเป็นท่าหมอบ บ้างเรียกว่ากระจ่างขูดมะพร้าว หรือเหล็กขูด เป็นเครื่องมือใช้สำหรับขูดมะพร้าว จะมีฟันซี่โดยรอบปลายเหล็กคมเรียกว่า ฟันกระจ่าง รูปลักษณะของตัวกระจ่างขูดมะพร้าวที่นิยมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ รูปสิงห์ เนื่องจากมีความสง่า มีราศรี และไม่ขัดต่อคติความเชื่อทางศาสนา ชาวบ้านเรียก กระจ่างขูดมะพร้าวตามภาษามลายูถิ่นว่า กอแข

งานหัตถศิลป์ ของคนท้องถิ่น

แบลี หรือ อาเยะหือาลี มาหะ อายุ ๗๙ ปี บ้านปาเราะ ตำบลบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เจ้าของมรดกภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน เล่าว่า กระจ่ายชุดมะพร้าว ซึ่งภาษาถิ่นเรียกว่า กอแซ เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวบ้านชุมชนบาราโหม จังหวัดปัตตานี ที่ยังคงมีให้เห็นอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ ชิ้นงานที่มีความโดดเด่นและรูปลักษณ์ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมมลายูกับวัฒนธรรมของไทย กล่าวได้ว่ามีความแตกต่างจากกระจ่ายชุดมะพร้าว พื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย คือ กระจ่ายชุดมะพร้าว ของบ้านปาเราะ ตำบลบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นโดยการคิดค้นของชาวบ้านเองในพื้นที่ สร้างลวดลายมลายูที่เป็นเอกลักษณ์ มีความปราณีตและถ่ายทอดลวดลายผ่านความเชื่อและเรื่องราววิถีมลายูอย่างเด่นชัด

แรงบันดาลใจงานหัตถศิลป์

อาเยาะหือาลี ได้กล่าวถึง แรงบันดาลใจในการ
สร้างสรรค์งานหัตถศิลป์มายาวนานนับกว่า ๒๐ ปี
เศษ ไว้ว่า ได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์
ลวดลายเกิดจากสิ่งที่ได้พบเจอกับสิ่งที่อยู่รอบตัว
เรา แล้วเก็บ ลวดลายที่บรรจงวาดจลุลายลงบน
เนื้อไม้ แล้วบรรจงแกะสลักลวดลายอย่างประณีต
ความโดดเด่นที่สำคัญ คือ กระบวนการคิด ผสม
ผสานลวดลายรูปแบบต่างๆ ทั้งลวดลายมลายูและ
ลวดลายไทยเข้าไว้ด้วย

"บรรดองสร้างสรรคดีใด้คงอยู่
คู่บ้านเมืองปัตตานี"

แม่ลิ ปราณี ชาวบ้านชุมชนมาราโถม

ช่างท้องถิ่นมีลวดลาย

รูปลักษณะของตัวกระต่ายขูดมะพร้าวที่นิยมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ รูปสิงห์ เนื่องจากมีความสง่า มีราศรี และไม่ขัดต่อคติความเชื่อทางศาสนา องค์ประกอบหลักของกระต่ายขูดมะพร้าวมีอยู่ด้วยกัน ๖ ส่วน ได้แก่ ส่วนหัว ส่วนใต้ลำคอ ส่วนหาง ส่วนหงอน และส่วนขา รูปแบบของลวดลายมลายูจะมีลักษณะที่ชัดเจน ลวดลาย บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ รูปลักษณะแบบลวดลายมลายู ลวดลายชวา รูปลายเกอวัลย์ผสมผสานด้วยดวงดอกไม้ รูปลายดอกไม้ มีความหลากหลาย ไม่มีขนบตายตัว ขึ้นอยู่กับความสามารถของช่างผู้สร้างสรรค์ชิ้นงาน ลวดลายดอกไม้ที่ได้รับความนิยม คือ ดอกกุหลาบ และดอกชบา ความนิยมต่อมา มีการประยุกต์ลวดลายที่ใช้กับเรือกอและนำมาวาดลายบนตัวกระต่าย เป็นการเพิ่มเติมสีสันให้มีความน่าสนใจ น่าจับต้องนำมาใช้งานมากยิ่งขึ้นและโดยเฉพาะนำไปเป็นสินค้าที่ระลึกจากชายแดนใต้

สืบต่อ สานงาน กอแปะ

แวยุโซะ มาหะ

ทายาทของอาเยาะหีแบลลี ได้กล่าวถึง การสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กอแปะ ที่ผู้เป็นบิดาได้สั่งสมภูมิปัญญามาอย่างยาวนานว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้หัตถกรรมพื้นบ้านชุมชนบาราโหม จังหวัดปัตตานี ยังคงอยู่ต่อไป ซึ่งโดยปกติแล้วแวยุโซะ จะทำหน้าที่จัดหา วัตถุดิบหาไม้มาประดิษฐ์ชิ้นงาน นำผลิตภัณฑ์ออกไปแสดงงาน เผยแพร่และหน้าที่สำคัญคือ จำหน่ายผลิตภัณฑ์ในสถานที่จัดงานต่าง ๆ กระจายชุดมะพร้าว ปัจจุบันพัฒนารูปแบบการติดต่อผ่านช่องทางสื่อออนไลน์ โดยนำภาพผลงานของแบลลีสื่อผ่านทางเฟสบุ๊ค ทำให้มีผู้สนใจสั่งจองสั่งซื้อมาเป็นจำนวนมาก บางช่วงต้องใช้เวลาผลิตชิ้นงานนับเป็นเวลาแรมเดือน ลูกค้าที่ชื่นชอบนำผลงานไปเก็บสะสมมีทั้งที่เป็นคนไทย และชาวต่างชาติ กลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะจากประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ รวมถึงลูกค้าจากประเทศญี่ปุ่นได้ติดต่อสั่งซื้อผลิตภัณฑ์มาแล้วด้วย

สัมภาษณ์

แบบสื่ เล่าว่า เราภูมิใจในฝีมือ "บรรจงสร้างสรรค์ให้คงอยู่ คู่บ้านเมืองปัตตานี"

อาลี มหะ

ครูภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน
บ้านเลขที่ ๑๑๔ หมู่ที่ ๒ ตำบลบาราโหม อำเภอเมือง
จังหวัดปัตตานี. วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๕

แวยูโซะ มหะ

ผู้สืบทอดมรดกภูมิปัญญา "กอแม"
บ้านเลขที่ ๑๑๔ หมู่ที่ ๒ ตำบลบาราโหม อำเภอเมือง
จังหวัดปัตตานี. วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๕

อับดุลลาซี ดอเฮง

เจ้าหน้าที่งานประชาสัมพันธ์
องค์การบริหารส่วนตำบลบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี